

Een vogel is soms niet wat hij lijkt

Sommige veldwaarnemers lijken een vogel, die een ander nauwelijks als meer dan een stipje op de horizon ziet, op soort en soms ook op geslacht en leeftijd te kunnen identificeren. Als ringers hebben we het moeilijker, onze fouten kunnen wel eens worden gecontroleerd en wij willen in het belang van de wetenschap ook geen fouten maken. Wij krijgen de vogel in de hand en we kunnen details bekijken en ook metingen uitvoeren. Toch zijn we sterk geneigd op een algemene indruk af te gaan.

In de loop der jaren heb ik enkele tienduizenden Eidereenden in handen gehad en heb ik om hun poten ruwweg geschat zo'n 70 kg ringen gelegd. Ook heb ik enkele malen Eidereenden vanaf het kuikenstadium tot volwassen vogels opgekweekt. Het heeft echter geruime tijd geduurd eer ik met redelijke zekerheid eenjarige en oudere vogels van beide geslachten kon onderscheiden en nog steeds heb ik zo tussen juni en september wel eens een Eidereend in handen waarvan ik leeftijd en ook het geslacht alleen aan de hand van het (versleten) verenkleed niet kan vaststellen. In winter en voorjaar leek het onderscheid altijd wat gemakkelijker totdat er in de winter van 1987 grote aantallen Eidereenden als olieslachtoffer naar het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee werden gebracht. Toen ontdekten we een nieuw probleem. Uit een serie kadavers, die weinig of geen olie aan de veren hadden, waren er een aantal van elk te onderscheiden leeftijdsgroep en geslacht geselecteerd om deze op te meten.

In deze groep waren drie eenden die aanvankelijk als jonge (eerste winter) mannetjes waren geklassificeerd maar bij nadere blik toch hiervan afweken doordat ze enkele witte veren op de vleugels en boven op de kop hadden. Pas bij de autopsie kwamen de echte verrassingen. Ondanks de kleur van het verenkleed waren het geen jonge woerden. Elk van deze ogenschijnlijke mannetjes bezat een ovarium met een eileider. Het waren dus wijfjes! Hun eileiders waren gekronkeld en verwijd, zodat ze blijkbaar ook eieren hadden gelegd. Ook hun bulla, het orgaan op de vertakking van de luchtpijp, was duidelijk vrouwelijk. Mannelijke eenden hebben hierop een blaas zitten.

Uit de literatuur is het bekend dat vrouwelijke vogels door een verschuiving in de verhouding tussen vrouwelijk en mannelijk hormoon bij de eerstvolgende rui een verenkleed krijgen met duidelijk mannelijke kleurpatronen. Zo'n verschuiving in de hormoonbalans kan experimenteel ontstaan door hormooninjecties en ook door castratie. Van nature kan het voorkomen door een afwijking of beschadiging van de geslachtsklieren. Dit laatste kan worden veroorzaakt door een ziekte of door ouderdom. Een van de gevonden vogels was door mij 18 jaar eerder op Vlieland geringd als broedend wijfje van onbekende leeftijd (maar in ieder geval minstens 3 kj = 2 jaar oud). Daarna had ik haar in 1974 en in 1979 nogmaals als broedvogel gevangen, waarbij geen afwijking in het verenkleed werd geconstateerd. Uit ons ringonderzoek blijkt dat de vrouwelijke Eidereenden van de Nederlandse kolonies het gehele jaar door in de Waddenzee blijven en dat er zich vrij veel oude (> 20 jaar) wijfjes onder bevinden. Het is dus heel goed mogelijk dat het hier om een ouderdomsverschijnsel gaat. Een tweede hypothese is dat de hormoonbalans van deze vogels is verstoord door de hoge belasting van ons kustwater met producten van de chemische industrie.

Inmiddels hebben wij nog een paar van deze wijfjes in mannelijk kleed dood gevonden en heb ik er ook enkele onder goede omstandigheden levend waargenomen op het wad bij Vlieland. Erg uitzonderlijk is het verschijnsel dus niet. Nadat ik iets over onze bevindingen had geschreven in het blaadje van de Texelse Vogelwerkgroep kreeg ik een interessante reactie. Een van de leden vertelde me dat hij in januari 1985 een zieke Eidereend had gevonden met een Deense ring. De vogel was volgens de vinder duidelijk een jong mannetje en als zodanig ook doorgegeven aan het VT. Groot was zijn verbazing (en verontwaardiging?) toen hij later op het terugmeldingsbericht las dat zijn vogel een wijfje zou zijn geweest, die als geslachtsrijpe vogel in 1973 in een Deense kolonie was geringd. Na vijf jaar was de schok niet vergeten en zowel de ring als de terugmelding werden me prompt getoond. Bij navraag aan het VT kreeg ik een copie van de melding waaruit bleek dat de vogel inderdaad als jonge man Eidereend was ingezonden. Het is waarschijnlijk het oudste bekende geval en het eerste Deense van een wijfjes Eidereend in mannelijk kleed. Natuurlijk kan zoiets ook bij

andere vogelsoorten voorkomen! Ik heb meer dan 20 jaar met Eidereenden gewerkt voordat het verschijnsel mijn aandacht trok.

C. Swennen

Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee

